

HUONOKUULOISTEN JA KUUROJEN OPISKELIJOIDEN TOISEN ASTEEN OPINNOISSA KOHTAAMAT HAAS- TEET JA TUKI OPINTOJEN AIKANA

SISÄLLYS

Sisällys	2
Tiivistelmä	3
Johdanto.....	4
1. Katsaus aiempaan kirjallisuuteen	5
2. Selvityksen metodologia	8
2.1 Tutkimusasetelma ja menetelmälliset valinnat	8
2.2 Tutkimusaineiston kuvaus	9
2.3 Selvityksen metodologiset vaikeudet	11
3. Analyysi	13
4. Johtopäätökset	21
5. Jatkotoimenpiteet.....	25
Lähteet	27

TIIVISTELMÄ

Selvityksessä käsitellään huonokuuloisten ja kuurojen toisen asteen opiskelijoiden tilannetta lukiossa ja ammatillisissa oppilaitoksissa. Selvityksen aineisto koostuu huonokuuloisten nuorten ryhmähaastattelusta (n=8) ja huonokuuloisille ja kuuroille toisen asteen opiskelijoille suunnatusta kyselystä (n=24).

Aiemman tutkimuskirjallisuuden perusteella tiedettiin, että huonokuuloiset ja kuurot opiskelijat voivat kokea yksinäisyyttä ja kohdata kiusaamista koulussa sekä jäädä ilman tarvittavaa tukea. Lisäksi apuvälineiden käyttö voi olla vähäistä ala-asteen jälkeen. Opettajien huono viittomakielen taito voi vaikuttaa negatiivisesti kuuron lapsen ja nuoren oppimismahdollisuuksiin ja motivaatioon. Vanhempien tuki yhdistettynä luokassa tehtyihin mukautuksiin on vaikuttanut positiivisesti huonokuuloisten ja kuurojen opiskelijoiden opiskelumotivaatioon. Toisen asteen opintojen aikana tapahtuu useampia siirtymiä nuoren elämässä, esimerkiksi siirtymä aikuisuutta kohden. Jos nuori epäonnistuu odotetuissa elämän siirtymävaiheissa, voi sillä olla kauaskantoisia seurauksia nuoren elämään.

Tämän selvityksen kyselyaineistossa huonokuuloisten ja kuurojen nuorten kohtaamat opiskeluhaasteet liittyivät toisen asteen opintoihin pyrkimiseen, opettajien tietoisuuteen huonokuuloisuudesta ja kuuroudesta, luokassa ja opetusjärjestelyissä tehtyihin mukautuksiin sekä koulupäivän jälkeiseen väsymykseen. Huonokuuloisten nuorten ryhmähaastatteluisia tuli esiin lisäksi kokemuksia kiusaamisesta, vieraiden kielten opiskeluun liittyvistä haasteista, yksinäisyydestä ja kuntoutusohjaukseen liittyvistä ongelmista. Enemmistö huonokuuloisista ja kuuroista opiskelijoista sai tukea opintoihinsa perheeltään ja ystäviltään. Neljännes opiskelijoista kertoi, että he olivat saaneet tukea perheeltä ja ystäviltä vain vähän. Ryhmähaastattelussa korostui vertaistuen merkitys nuoren huonokuuloisen elämässä. Kyselyssä kuitenkin selvisi, että reilut 40 prosenttia opiskelijoista ei ollut tavannut vertaisia toisen asteen opintojen aikana.

Hankkeen selvityksen tulosten pohjalta olisi tärkeä lisätä jatkossa peruskoulun opinto-ohjaajien ja toisen asteen opettajien tietämystä huonokuuloisuudesta ja kuuroudesta. Yhdenvertaisuussuunnittelu olisi yksi hyvä tapa huomioida huonokuuloiset ja kuurot opiskelijat toisella asteella. Lisäksi on taattava nuorille mahdollisuus saada vertaistukea myös toisen asteen opintojen aikana. Samaten on vahvistettava mahdollisuuksia saada säännöllistä ja systemaattista tietoa huonokuuloisten ja kuurojen lasten ja nuorten opiskeluihin liittyvistä haasteista.

JOHDANTO

Tämä selvitys on osa Opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittamaa Yhdenvertaisuus ja osallisuus toisen asteen opinnoissa -hanketta. Selvitys käsittelee huonokuuloisten ja viittomakielisten opiskelijoiden tilannetta toisen asteen opinnoissa: lukiossa, ammattikoulussa ja erityisammattikoulussa. Tavoitteena on tehdä näkyviksi huonokuuloisten ja viittomakielisten opiskelijoiden toisen asteen opinnoissa mahdollisesti kohtaamat haasteet. 2000-luvun alusta saakka on tehty paljon työtä korkeakoulujen esteettömyyden ja saavutettavuuden parantamiseksi. Toisen asteen oppilaitosten parissa ei ole kuitenkaan tehty yhtä kattavasti esteettömyys- ja saavutettavuustyötä, eikä esimerkiksi huonokuuloisten ja viittomakielisten opiskelijoiden tilanteesta ole riittävästi tietoa. Selvityksen tutkimuskysymyksiksi muotoutuivat aiemman tutkimuskirjallisuuden ja hankkeen tavoitteiden perusteella seuraavat kysymykset:

- 1) Minkälaisia haasteita toisella asteella opiskelevat huonokuuloiset ja kuurot opiskelijat kohtaavat?
- 2) Minkälaista tukea ja keneltä toisen asteen huonokuuloiset ja kuurot opiskelijat saavat opintojen aikana?

1. KATSAUS AIEMPAAN KIRJALLISUUTEEN

Tässä luvussa nostan esiin aiempaa vammaisia lapsia ja nuoria käsittelevää kirjallisuutta, pääpainon ollessa huonokuuloisten ja kuurojen lasten ja nuorten tilanteessa. Vammaiset lapset asemoivat itsensä usein samoin kuin muut lapset, ja he puhuvat itsestään pikemminkin ulkoisen olemuksen ja persoonallisuuden mukaan kuin vammaisuuden mukaan. Vammaisuutta kuvataan neutraalisti; asiana, joka vammaisella lapsella sattuu olemaan. (Asbjornslett; Helseth, Engelsrud 2013.) Yhteiskunnassa voi olla kuitenkin vammauttavia prosesseja, jotka voivat olla sekä tekemisen että olemisen esteitä; ne voivat rajoittaa esimerkiksi vammaisen nuoren toimintaa ja heikentää hänen psykoemotionaalista hyvinvointiaan (Thomas 2007).

Suomessa enemmistö huonokuuloisista ja sisäkorvaistutetta käyttävistä lapsista opiskelee perusasteella integroituna yleisopetuksessa. Opettajan viittomakielentaidolla on puolestaan iso merkitys koulussa viihtymisen kannalta viittomakielisille nuorille. Jos lapsi on luokan tai koulun ainoa viittomakielinen, niin koulussa viihtyvyyteen vaikuttaa myös viittomakielen läsnäolo luokassa ja opetuksessa. Viittomakielisten lasten mielestä opettajan heikko viittomakielentaito vaikuttaa opetuksen laatuun. Erityiskoulun oppilaat kokivat ”kuurojen koulun turvalliseksi paikaksi” sillä perusteella, että koulussa oli muita samassa tilanteessa olevia lapsia. (Widberg-Palo 2012, 56-62.)

Vammaiset lapset ja nuoret eivät välttämättä toivo helpotuksia opetukseen, vaan toivovat, että heiltä vaaditaan samaa kuin muilta, vaikka se tarkoittaisi vammaiselle lapselle suurempia ponnistuksia kuin ei-vammaiselle lapselle. Näiden haasteiden kohtaaminen kuitenkin vaatii lapsilta paljon kovaa työtä ja energiaa. Koulutöissä mukana pysyminen ja hyvien arvosanojen saaminen on ollut huolenaiheena varsinkin yläasteelle siirryttäessä. (Asbjornslett; Helseth, Engelsrud 2013.)

Teini-iän alku vaikuttaa aiemman tutkimuksen perustella olevan yksi merkittävä sosiaalisen siirtymän paikka. Teini-ikäiset lapset voivat vastustaa vammaisen-kategoriaa ja -leimaa. Nuoret ovat voineet sisäistää ajatuksen, että jos he suostuisivat siihen, että heitä kohdellaan erilaisina, he kohtaisivat riskejä arjen eri tilanteissa. (Asbjornslett; Helseth, Engelsrud 2013.) Yläasteikäiset huonokuuloiset oppilaat ovat ”erityisessä vaarassa”. Yläasteopettajien tietämys kuulovammoista ei ole kovin hyvää, ja lisäksi opettajat eivät välttämättä pidä kuulovammaa ”vakavana vammaana”. Harvemmillä yläasteen oppilailla on muita kuuntelemisen apuvälineitä kuin ala-asteen oppilailla (Rekkedal 2013, 15) ja FM-laitteiden käyttö murrosiässä voidaan kokea ylimääräisenä tehtävänä (Seilola 2012, 45-46). Yläasteikäiset saattavat vastustaa teknologian käyttöä yläasteella, koska eivät halua minkään viittaavan vammaisuuteen. Lisäksi sukupuolten välillä voi olla eroja kuulemisen apuvälineisiin ja teknologiaan suhtautumisessa. Esimerkiksi huonokuuloiset pojat ovat suhtautuneet kuulemisen teknologiaan huonokuuloisia tyttöjä positiivisemmin. (Rekkedal 2012.)

Yläasteelle siirtymisen jälkeen seuraava siirtymän paikka on toisen asteen opintoihin siirryttäessä. Huonokuuloiset ja viittomakieliset opiskelijat voivat siirtyä toisen asteen opintoihin joko peruskoulun yleisopetuksesta tai erityisopetuksesta. Toisen asteen opintojen aikana nuori aloittaa siirtymänsä aikuisuutta kohden (emerging adulthood, Myklebust 2012). Vammaisista toiseen asteen opiskelijoista alhaisempi määrä suorittaa toisen asteen tutkinnon kuin ei-vammaisista toisen asteen opiskelijoista (Hojberg & Jeppesen 2012). Siirtymät eri elämänvaiheissa ovat haastavia, mutta ne tarjoavat myös mahdollisuuksia. Jos vammaisen nuori ei kuitenkaan kykene siirtymään toiseen elämänvaiheeseen sosiaalisesti odotettuna ajankohtana, voidaan häntä pitää epäonnistuneena. (vrt. Myklebust 2012.) Toisen asteen opintojen keskeyttämisellä voi siis olla pitkälle meneviä seurauksia vammaisen nuoren elämässä.

Aiempien tutkimusten perusteella tiedetään, että huonokuuloisen ja viittomakielisen opiskelijan opinnoissa pärjäämiseen vaikuttavat monet eri tekijät.

Esimerkiksi vanhempien tuella on iso merkitys opiskelu-uran kannalta. Varsinkin mukautetussa kouluympäristössä vanhempiensa tukea saavat huonokuuloiset nuoret menestyvät hyvin (Antonson ym. 2006). Luokkaympäristöön tehty interventio, jolla luokkaympäristöä muokataan huonokuuloiselle tai kuuroille opiskelijalle paremmin sopivaksi (istumapaikat, visuaalisen materiaalin käyttö, luokan akustinen laatu) vaikuttaa positiivisella tavalla oppilaiden opiskelumotivaatioon, ja vähentää ei-toivottua käytöstä luokassa (Guardino & Antia 2012). Toisaalta opettajat voivat monesti suosia sellaisia mukauttamisratkaisuja, jotka hyödyttävät koko luokkaa. Vain huonokuuloisia lapsia hyödyttävät opetuksen mukautukset ovat vähemmän hyväksytyjä. (Rekkedal 2013, 16.)

Viittomakieliset ja huonokuuloiset nuoret kohtaavat vieläkin koulukiusaamista (Alanen 2012). Yleisemminkin vammaisuuden sekä väkivallan ja kiusaamisen välillä on löydetty vahva yhteys. Vammaiset nuoret esimerkiksi kohtaavat eivammaisia nuoria enemmän viikoittaista kiusaamista. (Hanisch 2013.) Huonokuuloisten lasten kiusaaminen saattaa liittyä siihen, ettei ymmärretä mitä kuulo- ja näkövamma tarkoittaa. Sisäkorvaistutetta käyttävät lapset voivat kokea itsensä yksinäisiksi ja hävetä esimerkiksi tulkkipalveluja tai apuvälineitä. (Alanen 2012, ks. myös Martikainen & Raino 2014.)

Kuulevien sekä huonokuuloisten ja viittomakielisten opiskelijoiden erojen korostaminen ei ole välttämättä hyvä asia, eikä se, että huonokuuloiset kertovat kuuleville opiskelijoille huonokuuloisuudesta. Pikemminkin olisi hyvä rakentaa viittomakielisyyden ja huonokuuloisuuden huomioiminen opetussuunnitelman sisään niin, että siitä tulisi kaikkien yhteinen asia. (Antia 2002, 222.) Hanisch (2013) onkin ehdottanut, että vammauttavien prosessien "olemisen esteitä" tulkittaessa enemmän painoarvoa pitäisi antaa muiden tekemiselle (the doing of others) kuin pelkästään tekemisen esteille (barriers to doing). Vammauttavat prosessit tulisi ylipäättään kuvata erilaistuneina.

2. SELVITYKSEN METODOLOGIA

2.1 TUTKIMUSASETELMA JA MENETELMÄLLISET VALINNAT

Selvityksen aineisto on hankittu sekä ryhmähaastattelun että kyselyn avulla. Huonokuuloisille nuorille (n=8) järjestettiin ryhmähaastattelu, joka kesti noin 2,5 tuntia. Haastattelussa nuoret kertoivat kokemuksistaan toisella astella opiskelusta. Näitä kokemuksia ja teemoja hyödynnettiin selvityksen kyselylomakkeen kysymysten luomisessa sekä käytettiin analyysissa kyselyn tuloksia täydentävänä aineistona.

Ryhmähaastattelu toteutettiin teemahaastattelumenetelmällä (ks. esim. Hirsjärvi & Hurme 2004) ja teemat käsittelivät peruskoulukokemuksia, siirtymää toiselle asteelle, toisen asteen oppimistiloja ja kokemuksia, sosiaalista verkostoa, kiusaamiskokemuksia, kuntoutuspalveluita sekä mahdollisia toisen asteen opintojen aikana kohdattuja ongelmia. Kyselyssä oli kysymyksiä peruskoulusta, toisen asteen opintoihin siirtymisestä ja toisen asteen opinnoista sekä saadusta tuesta, kuntoutuspalveluista ja mahdollisista katkeamista opintopolussa.

Syksyllä 2013 julkaistiin hankkeen verkkokysely, josta oli sekä suomenkielinen että viittomakielinen versio. Kyselystä tiedotettiin pääasiallisesti Kuuloliiton ja Kuurojen liiton eri verkkoviestinnän kanavia pitkin, esimerkiksi liittojen verkkosivujen ja Facebook-sivujen kautta. Kuuloliiton jäsenyhdistysten 16-20 –vuotiaille jäsenille (49 kpl) tiedotettiin myös ennen kyselyä postitse.

Verkkokysely oli auki 30.9.-20.10.2013. Kysely oli avattu yhteensä 59 kertaa. Suurin osa avauksista tapahtui heti kyselyn auettua. 37 henkilöä vastasi kyselyyn, ja näistä vastauksista 24 kappaletta oli ns. täydellisiä vastauksia. 13 vastaajaa oli keskeyttänyt kyselyn ennen viimeistä kysymystä. Osa vastaajista oli myös yli 30-vuotiaita tai heidän ikää ei voi varmuudella sanoa. Selvityksen

analyysissä ovat mukana kaikki varmuudella alle 30-vuotiaat vastaajat, n=24. Seuraavassa luvussa on kuvattu tarkemmin vastaajajoukon piirteitä.

On olennaista pohtia, ketkä ovat valikoituneet verkkokyselyn vastaajiksi. Taustamuuttujien perusteella voi sanoa, että kyselyn analyysissä mukana olevista vastaajista Kuuloliiton jäsenyhdistyksen jäseniä on 11 vastaajaa ja Kuurojen liiton jäsenyhdistysten jäseniä 4 vastaajaa. Kuitenkin loputkin nuoret voivat olla jollain tapaa mukana järjestöjen toiminnassa ja seurata esimerkiksi verkko- viestimiä, vaikka he eivät olisikaan varsinaisia jäseniä. Huonokuuloisten ja kuurojen nuorten tavoittaminen haastattelua ja kyselyä varten oli erittäin hankalaa ja käsittelen aihetta tarkemmin luvussa 2.3.

2.2 TUTKIMUSAINEISTON KUVAUS

Tässä luvussa kuvataan kyselyyn vastanneiden nuorten taustatietoja. Kyselyn vastaajista 71% on naisia ja 29 % miehiä. Heidän ikäjakaumansa on 16-23 – vuotta; keski-ikä ollessa 18. Vastaajat ovat eri puolilta Suomea. Heistä selkeä enemmistö (91 %) opiskelee tällä hetkellä toisella asteella: 2 opiskelijaa ilmoitti opiskelevansa korkea-asteella tai vastasi muu -vaihtoehdon. Toisen asteen opiskelijoista reilu puolet (55 %) opiskelee lukiossa ja vajaa puolet (45 %) opiskelee ammatti- tai erityisammattioppilaitoksessa. Vastaajista vajaa puolet (46 %) on käynyt peruskoulun kokonaan yleisopetuksessa, noin kolmannes (36 %) yleis- sekä erityisopetuksessa ja noin viidennes (18 %) on käynyt peruskoulun kokonaan erityisopetuksessa.

Selkeä enemmistö vastaajista on äidinkieleltään suomenkielisiä. Vastaajien joukossa on kuitenkin kolme äidinkieleltään viittomakielistä ja yksi ruotsinkielinen. Puolet vastaajista käyttää kuulokojetta tai –kojeita. 38 % vastaajista käyttää sisäkorvaistutetta yhdessä tai molemmissa korvissa tai kuulokojetta toisessa korvassa ja sisäkorvaistutetta toisessa. Kyselyyn vastaajien kommunikaatiotavat arjessa ovat monipuolisia: puheella kommunikoi 92 % vastaajista,

huuliolukua käyttää vajaa puolet vastaajista, viitottua puhetta kolme vastaajaa ja viittomakieltä arjessaan käyttää viidennes vastaajista.

Taulukko 2.2 Tutkimusaineiston kuvaus

TAUSTATEKIJÄT	YO2-kysely (n=24)
Sukupuoli	naisia 71 % (n=17) miehiä 29% (n=7)
Ikä	16-23 -vuotiaita; keski-ikä 18 vuotta
Kuuloliiton jäsenyhdistyksen jäsen	46% (n=11)
Kuurojen liiton jäsenyhdistyksen jäsen	17% (n=4)
Minkäläinen kuulovamma	Lievä tai keskivaikea 29 % (n=7) Vaikea tai erittäin vaikea 63% (n=15) EOS 8% (n=2)
Kuulokoje / sisäkorvaistute	Kuulokoje yhdessä tai kahdessa korvassa 50% (n=12) Sisäkorvaistute yhdessä tai kahdessa korvassa 21% (n=5) Kuulokoje ja sisäkorvaistute 17% (n=4) Ei kojetta 12 % (n=3)
Kuulemisen apuvälineitä	54 % (n=13)
FM-laite	42% (n=10)
Induktiosilmukka	21% (n=5)
Kommunikointi arjessa	Puhe 92 % (n=22) Huulioluku 46% (n=11) Viittomakieli 21 % (n=5) Viitottu puhe 12 % (n=3)
Tulkkauspalvelut käytössä	29% (n=7)
Peruskoulu	Yleisopetus 46 % (n=10) Erityisopetus 18 % (n=4) Yleis- ja erityisopetus 36 % (n=8)
Status	Opiskelee toisella asteella 91% (n=20) Opiskelee korkea-asteella tai muu 9 % (n=2)
Toisen asteen opintovaihtoehto	Lukio 55 % (n=11) Ammatti- tai erityisammattioppilaitos 45% (n=9)

Enemmistöllä vastaajista (63%) on erittäin vaikea tai vaikea kuulovamma ja vajaalla kolmanneksella opiskelijoista (29%) on lievä tai keski-vaikea kuulovamma. Kaksi vastaajaa ei osannut sanoa kuulovammansa astetta. Vajaalla puolella (46%) opiskelijoista ei ole käytössään minkäänlaisia muita kuulemisen apuvälineitä kuulokojeen tai sisäkorvaistutteen ohella. Kymmenellä opiskelijalla (42%) on käytössään FM-laite. Induktiosilmukka on viidenneksellä vastaajista ja muu apuväline on vain yhdellä vastaajalla.

29 % vastaajista ilmoitti, että he käyttävät tulkkauspalveluita opiskellessaan. Käytössä oli sekä viittomakielen tulkkausta, viitotun puheen tulkkausta ja kir-

joitustulkausta. Tulkkau palveluita käyttävät opiskelijat ovat pääsääntöisesti tyytyväisiä tulkkauksen laatuun ja yhteistyöhön opiskelutulkkien kanssa.

Huonokuuloisten ryhmähaastatteluun osallistui 8 nuorta, jotka olivat iältään 17–26-vuotiaita. Heistä viisi oli poikia ja kolme tyttöä. Suurin osa heistä opiskeli parhaillaan toisella asteella. Muutama haastateltava oli siirtynyt jo toisen asteen opinnoista eteenpäin, esimerkiksi opiskelemaan korkea-asteelle.

2.3 SELVITYKSEN METODOLOGISET VAIKEUDET

Selvityksen aineistonkeruu osoittautui oletettua haasteellisemmaksi. Tavoitteenamme oli järjestää ryhmähaastattelut sekä huonokuuloisille että kuuroille opiskelijoille ennen kyselyä. Osallistavan tutkimuksen (ks. esim. Cornwall & Jenkes 1995) periaatteisiin nojaten ajatuksenamme oli ensin keskustella nuorten kanssa vapaammin toisella asteella opiskelusta. Keskustelussa esiin nousseiden teemojen myötä suunniteltiin kyselylomakkeen kysymyksiä. Kyselylomakkeessa hyödynnettiin myös Mikä estää -hankkeen kysymyksiä. Tavoitteena oli tuottaa aiemman korkea-asteella opiskelua käsittelevän tutkimustiedon rinnalle vertailtavaa tietoa toisen asteen opiskelusta.

Huonokuuloisten opiskelijoiden ryhmähaastattelu järjestettiin marraskuun lopussa 2012. Vuoden 2013 alusta lähtien kartoitimme eri kanavia kuurojen nuorten tavoittamiseen. Maaliskuusta kesäkuuhun asti yritimme tavoittaa kuuroja opiskelijoita ryhmähaastatteluun. Kesäkuuhun 2013 mennessä vain kaksi kuuroa nuorta oli ilmaissut kiinnostuksensa haastatteluun. Pidimme ryhmähaastattelun minimiosallistujamääränä kolmea opiskelijaa ryhmähaastattelun onnistuneen dynamiikan kannalta.

Haastateltavien tavoittaminen oli vienyt kesäkuussa 2013 paljon odotettua enemmän aikaa, joten päätimme luopua ajatuksesta järjestää ryhmähaastattelu kuuroille nuorille. Sen sijaan päätimme panostaa kyselylomakkeen luomi-

seen sellaiseksi, että myös kuurot nuoret kiinnostuisivat vastaamaan. Kyselylomakkeesta tehtiin sekä suomenkielinen että viittomakielinen versio. Viittomakielisessä verkkokyselyssä oli kirjoitettujen kysymys- ja vastausvaihtoehtojen lisäksi video, jossa henkilö viittoi sekä kysymykset että vastausvaihtoehdot. Vastauksia ei ollut mahdollista jättää viittomakielellä, vaan valitsemalla suomenkielisistä vastausvaihtoehdoista oikea.

3. ANALYYSI

Analyysissa on mukana sekä kyselyn että haastattelumateriaalin tuottamia tuloksia. Haastatteluaineistoa on käytetty täydentämään ja syventämään kyselyssä esille tulleita asioita ja ilmiöitä. Analyysin tuloksia lukiessa on tärkeä ottaa huomioon, että suurin osa tutkimusjoukon opiskelijoista on äidinkieleltään suomenkielisiä ja käyttävät kuulokojeita ja/tai sisäkorvaistutteita. Tutkimusjoukossa on mukana kolme opiskelijaa, joiden äidinkieli on viittomakieli.

Kyselyn vastaajista 42 % (n=10) oli hakenut toiselle asteelle joustavan valinnan kautta, ja 88 % (n=21) opiskelijoista ilmoitti päässeensä opiskelemaan ensisijaisena valintana olleeseen oppilaitokseen. Yhteishaun valintoja tehdessään kolme neljäsosa (n=18) nuorista oli keskustellut huonokuuloisuudesta tai kuuroudesta opinto-ohjaajan kanssa. Vajaa viidennes (17%, n=4) kyselyn vastaajista kertoi, että opinto-ohjaaja oli neuvonut heitä olemaan pyrkimättä tiettyyn oppilaitokseen. Yhdelle opiskelijalle oli suositeltu pelkästään erityisammattioppilaitosta, vaikka hän ei sinne halunnut. Toiselle opiskelijalle oli suositeltu puolestaan vain kahta lukiovaihtoehtoa sillä perustella, että vain niissä lukioissa on tietoa huonokuuloisuudesta. Lisäksi muutamalle opiskelijalle oli suositeltu, etteivät he pyrkisi rakennusalalle tai metalliautolinjalle. Sekä kyselyssä että ryhmähaastattelussa tuli esiin se, että huonokuuloinen tai kuuro nuori saattoi olla koulunsa ainoa kuulovammainen oppilas. Tällöin koulussa ei välttämättä ole tietoa, mitä asioita kouluympäristössä tai opetustilanteissa pitää ottaa huomioon.

”Mä voin sanoa noista ammatillisista opinnoista, että mä olin ensimmäinen huonokuuloinen oppilas siellä koulussa, mitä ikinä on ollut. Sitten sinne tuli pari muutakin huonokuuloista sitten mun jälkeen”

Opetusympäristössä saattaa olla tekijöitä, jotka heikentävät huonokuuloisen tai kuuron opiskelijan oppimismahdollisuuksia negatiivisesti. Haastattelussa nostettiin esiin esimerkiksi akustiikkaan liittyvät kysymykset sekä opettajan tapa toimia opetustilanteissa. Samalla korostettiin sitä, että monet asiat, ku-

ten hyvä akustiikka ja toimivat kommunikaatiokäytännöt hyödyttäisivät kaikki luokan toimijoita.

”Joskus on ilmastointilaitteet humisee liian äänekkäästi, että sekin sitten sotkee kyllä”

”Mutta jos näitä akustiikkahommia, -muutoksia tehdään, niin kyllähän ne sitten auttaa muitakin.”

Kyselyyn vastanneista 71 % (n=17) kertoi, että heidän peruskoulussa oli tehty mukautuksia luokassa. Mukautukset olivat moninaisia: esimerkiksi pyörivän tuolin hankkiminen, istumajärjestyksen valinta, akustiikkalevyjen hankinta, viittomakielinen opetus pienessä luokassa ja FM-laitteiden käyttäminen opetustilanteissa.

”Kun muilla oli tavalliset tuolit, niin mulle oli järjestetty sellainen tietokonetuoli, joka pyörii. Se auttoi ihan hirveästi, että mä pystyin sitten seuraamaan siinä luokassa; että jos joku oppilas puhui, niin mä pystyin sitten kääntymään helpommin”

Mukautusten tekeminen toisella asteella oli sitä vastoin vähäistä. Vain 17 % (n=4) vastaajista ilmoitti mukautuksista, ja esimerkkeinä mukautuksista oli opiskelutulkki, eturivin paikka, akustiikkalevyjen hankkiminen ja helpotukset lukion vieraan kielen kuuntelukokeissa. Opiskelijat ilmoittivat yleisimpänä syynä vähäisille mukautuksille, että heillä ei ole ollut niille tarvetta. Osa toi myös esiin sen, että toisella asteella oppimisympäristöt voivat vaihdella todella paljon, jolloin kaikkien oppimistilojen tekeminen esteettömiksi voi vaikuttaa haasteelliselta opiskelijan näkökulmasta. Opettajan toiminnalla koettiin olevan iso merkitys ja häneltä toivottiin selkeää puhetta ja elävöitymistä ilmaisuun.

”Että voisiko opettaja puhua sitä äidinkieltä, ei murretta, opettamisessa. Ja myös se elävöityminen niin kuin siihen puheeseen, että sitä on helpompi seurata.” (---) ”Se on tosi tärkeää, että se on selkeää ja kuuluvaa se puhe”

Kyselyssä olleet sekä motivaatioon vaikuttavia tekijöitä selvittävä että tyytyväisyyttä oppimisympäristöön mittaava jana tuottivat pääasiassa positiivisia

tuloksia. Opiskelijan motivaatioon oli vaikuttanut negatiivisesti esimerkiksi opettajan huono viittomakielen taito. Haastattelussa motivaatiota käsittelevä puhe sisälsi puhetta oman asenteen merkityksestä ja vaikutuksesta motivaatioon sekä opinnoissa pärjäämiseen. Lisäksi opettajan käytöksellä on iso merkitys opiskelijan jaksamisen ja opiskelumotivaation kannalta. Lisäksi osa haastattelun nuorista esitti näkemyksen, ettei ole hyvä asia, jos he heti opintojen alussa ”leimautuvat” kuulovammaiseksi. Opiskelijat tiedostivat kuitenkin sen, että jos he eivät kerro kuulovammastaan ja miten se pitää huomioida oppimistilanteissa, niin sitä ei osata ottaa huomioon.

”Mun motivaatio olisi paljon suurempi, jos sitä kuulovammaa ei tuotaisi heti esille kouluissa, heti niin kuin nostettaisi kissaa pöydälle. Niin olisi niin kuin kivempi vaan tutustua oppilaisiin henkilökohtaisesti, kuin olis taas niin kuin näytillä siinä luokan edessä”

”Motivaatioon vaikuttaa tosi paljon opettaja. Ja just esimerkiksi siis uskonnonkurssit (---) meni tosi huonosti, koska siis sen opettajan puheesta ei saa mitään selvää.

Kyselyyn vastaajista noin kolmannes oli tyytymättömiä opettajien tietämykseen huonokuuloisuudesta tai kuuroudesta. Huonokuuloisten nuorten ryhmähaastattelussa korostui se, ettei monessakaan oppilaitoksessa ole tietämystä huonokuuloisuudesta, ja vaikka olisikin, niin silti käsitys huonokuuloisuudesta voi olla kapea-alainen.

”No mulla oli toisen asteen opinnoissa sellainen kokemus, että tosiaan ei ollut niin kuin minnekinlaista, kukaan ei oikeastaan tiennyt mitään tästä kuuloasiasta. Ja sitten oli toisena se, että vaikka sen jollekin sanoj, tai kelle tahansa sanoj, niin tieto ei kulkenut eteenpäin, ei sitten minnekään.”

Kuulovammaisten ryhmän sisällä olevan heterogeenisyyden ymmärtäminen ja kuulovamman näkymättömyys voi tuoda omanlaisiaan haasteita toisen asteen opinnoissa. Kuulokojeet ovat pienikokoisia ja melkein näkymättömiä, jolloin kaikki toimijat luokkaympäristössä eivät välttämättä huomaa kuulokojetta käyttävää opiskelijaa. Muut oppilaat eivät välttämättä tiedä mitä asioita pitää ottaa huomioon kommunikaatiossa huonokuuloisen kanssa, kuten puhuminen yksi kerrallaan. Muuten on vaarana, että kuulokojetta tai sisäkorvaistutetta

käyttävä opiskelija ei saa selvää opintojen ryhmäkeskustelutilanteiden sisällöistä.

”Niin mullakin, kun sain nää hiustenväriset kuoret näihin laitteisiin, niin ne on vähän niin kuin piilossa, ettei ne silmään pistä. Että opettajat on monesti sanonut, että ”Ai, mä en huomannutkaan, kun noihan on ihan sun tukan väriset”. Pitää vain olla aktiivinen. Kun ei se, ei kaikki niin kuin tuijota korviin, kun yleensä katsotaan silmiin, kun puhutaan.”

Lisäksi esimerkiksi tulkin käyttö voidaan yhdistää pelkästään kuuroa opiskelijaa koskevaksi asiaksi, eikä opettaja välttämättä ymmärrä puheella kommunikoivan oppilaan tulkin käytön merkitystä opetustilanteen onnistumisen kannalta.

”Mutta onhan se aina oma prosessinsa, kun jokainen on aina omanlainen huonokuuloinen (---) et kertoo sen, et mun kohdalla se on näin ja näin ja näin. Mutta sitten taas täällä toisessa koulussa, kun kukaan ei, tai no kyl jonkun verran opettajat tiesi, mutta oppilaat tai opiskelijat ei niin, niin (---) tosi raskasta lähteä aina alusta kertomaan sitä juttua, mutta se on vaan pakko. Ja sitten ne ihmetteli sitä, että mitä varten mulla on tulkit, koska mä kuulen. Ja (---) opettajat sitten, että eihän noita tulkkeja; tai tyyliin, että te voitte lähteä kotiin, ettei teitä tarvita, koska kyllä oppilas X kuulee”

Koulupäivän jälkeinen väsymys oli yleistä kyselyyn vastanneiden nuorten joukossa: 75 % (n=18) vastaajista koki itsensä erittäin tai melko usein väsyneeksi koulupäivän jälkeen. Huonokuuloiset ja kuurot opiskelijat ilmoittivat useampia syitä koulupäivän jälkeiselle väsymykselle. Osa näistä voi olla samantyyppisiä kuin muiden opiskelijoiden kokemukset, esimerkiksi pitkät koulupäivät. Puolet väsymyksen syytä selvittävään avokysymykseen vastanneista opiskelijoista toi esiin nimenomaisesti huonokuuloisten ja kuurojen opiskelijoiden väsymykseen vaikuttavan syyn, kuten pinnistelyn kuulemisen tai tulkkien seuraamisen kanssa.

”Joka päivä täytyy pinnistellä kuulemisen kannalta, jotta pystyn seurata opetusta sekä liian vähäiset tauot.”

”Pinnisteleminen ja katsottava koko ajan tulkkeja”

”Pitkät päivät ja pitkät koulumatkat”

”Huonot yöunet, stressi”

Varsinaisesta kiusaamisesta oli vain harvalla kyselyyn vastaajalla kokemuksia (kaksi vastaajaa), mutta vajaa viidennes (17%, n=4) opiskelijoista ei osannut sanoa, että ovatko he kokeneet kiusaamista. Huonokuuloisten nuorten ryhmähaastattelussa kiusaaminen ilmiönä nousi esiin. Nuoret keskustelivat kuinka pienistä asioista kiusaamistilanne voi syntyä, esimerkiksi silmien väristä.

"Etenkin niin kuin integroidussa opetuksessa, kun sitä joutuu sitten erilaisena sinne normaaliin sekaan, niin ne muut hakee sitten heti sellaisen heikon lenkin, jota ne voi kiusata. Kohottaako se sitten nyt niiden itsetuntoa?"

Kiusaamiseen ei välttämättä ollut kyetty puuttumaan ja oppilas oli jopa joutunut vaihtamaan koulua välttääkseen kiusaamisen. Lisäksi kiusaamista kohdannut oppilas oli saattanut saada neuvoksi kohdata kiusaaja "nyrkein", ja osa ryhmähaastattelun nuorista kannattikin tätä ajatusta. Se ei voi kuitenkaan olla ensisijainen tapa ratkaista kiusaamista, vaan kaikilla oppilaitoksilla tulisi olla selkeät ohjeet kiusaamistilanteiden selvittämiseen. Haastattelussa nuoret myös kokivat, että kiusaamista voi olla enemmän ammattioppilaitoksissa kuin lukioissa.

"Se oli kerta kaikkiaan niin, että mie kävin siinä kuraattorillakin keskustelemassa. Se oli vain siinä ja sano "että kun sä olet noin iso äijä, niin mikset sä ota ja vedä turpaan?" No, kun en mä halua ketään vahingoittaa. Että se oli, koulu oli, oikeastaan aika voimaton siinä tilanteessa"

Noin viidennes (21%, n=5) kyselyn vastaajista kertoi, että on kokenut itsensä erittäin tai melko usein yksinäiseksi toisen asteen opintojen aikana. Samaten noin kolmannes (29%, n=7) kyselyn opiskelijoista ilmoitti, etteivät heidän opintonsa ole edenneet suunnitellussa aikataulussa. Haastattelussa selvisi, että opintojen viivästymiseen oli voinut vaikuttaa esimerkiksi oppilaitoksen vaihtaminen.

"Huonon motivaation takia ja toisen opettajani takia.. Joista on kertynyt poissaoloja"

"Olen muutamaan kertaan keskeyttänyt toiseen asteen koulutukseni."

"Rästejä on kertynyt aika paljon ja tuntu välillä että on jumittunu niihin"

On olennaista pohtia, kuinka paljon koulupäivien jälkeinen väsymys vaikuttaa siihen, että huonokuuloisen tai viittomakielisen toisen asteen opiskelijan opinnot viivästyvät? Vastaajista osa tuntui menestyvän opinnoissaan erittäin hyvin, kun taas joidenkin opiskelijoiden kohdalle kasaantui enemmänkin haasteita. Haastattelussa tuli esiin jopa useamman kerran katkennut toisen asteen opintopolku. Kyselyssä vajaa viidennes (17%, n=4) vastaajista ilmoitti, että on joko keskeyttänyt tai harkitsee toisen asteen opintojensa keskeyttämistä.

Opiskelijoista noin neljännes koki, että on saanut vanhemmiltaan (25 %, n=6) ja ystäviltään (29%, n=7) melko vähän tai ei ollenkaan tukea toisen asteen opintojen aikana. 42% (n=10) vastaajista ei ollut tavannut toisen asteen opintojen aikana muita huonokuuloisia tai kuuroja opiskelijoita. Niistä opiskelijoista, jotka olivat tavanneet vertaisia opiskelijoita, osa koki saaneensa vertaiselta tukea toisen asteen opintoihin. Haastattelussa vertaistuen merkitys nuoren huonokuuloisen elämässä korostui. Kuuloliiton lasten ja nuorten leirejä pidettiin hyvänä paikkana tavata muita huonokuuloisia nuoria, koska koulussa nuori on useimmiten ainoa huonokuuloinen oppilas. Osalla nuorten perheenjäsenistä oli myös kokemusta huonokuuloisuudesta: huonokuuloisen veljen tai siskon kanssa jaettu kokemus oli auttanut ja tukenut nuorta opinnoissa ja elämässä pärjäämisessä.

"No perheeltä ja kato sisko on ihan samanlainen kuin minä, että sillä on jopa vähän huonompi kuulo. Että mä olen saanut siltä tosi suuren tuen. Etten mä olisi varmaan selvinnyt niin hyvin ilman sen apua. Ja sitten äiti ja isä on ollut tärkeässä roolissa. Ei ole oikein voinut kavereille silleen niin kuin hirveästi puhua. Niin mä sanoisin, että perhe on se tärkeä."

"Ja tuntuu jopa, että muilta huonokuuloisilta voi saada enemmän tukea kuin perheeltä, koska se vertaistuki on niin suuri ja se tiedon jakaminen meidän kesken. Se on niin ... niin kuin, että menee ihan sanattomaksi"

"Alusta asti olen saanut sitä vertaistukea, mikä on ollut hyvin tärkeä. Ettei ole tuntenut sitä niin kuin yksinoloa (---) että olisi niin kuin yksin tämän asian kanssa, kun huomaa, että muillakin on näitä ongelmia. Niin se ei niin kuin, tai miten noi muut pärjää siinä, niin se kasvattaa myös sitä itseluottamusta siinä, että kyllä minäkin pärjään, jos muutkin pärjää. Niin se on tärkeä."

Selkeä enemmistö opiskelijoista oli sitä mieltä, että toiseen asteen opettajat eivät osaa ollenkaan viittomakieltä. Vain yksi opiskelija oli sitä mieltä, että toisen asteen opettaja osaa melko hyvin viittomakieltä. Suomen kielen opinnot olivat sujuneet suurimmalta osalta vastaajista hyvin, mutta vieraiden kielten opinnot olivat sujuneet vajaalla kolmanneksella (29%, n=7) vastaajista melko huonosti. Vieraiden kielten opiskeluissa osa pärjää todella hyvin, mutta joillekin kielet saattavat muodostua esteeksi tutkinnon suorittamisessa. Ryhmähaastattelussa huonokuuloiset opiskelijat kertoivat, että monelle heistä oli tehty jonkinasteisia mukautuksia kieltenopiskelussa, esimerkiksi opiskelija oli saanut vapautuksen lukion kielten kuuntelukokeesta tai hänelle oli myönnetty pidempi vastausaika.

”Puhun sujuvaa englantia ja ruotsia, ei mulla ole koskaan ollut mitään ongelmaa.”

”En osaa, en opi.”

”Minua ei ole motivoitu alusta alkaen tarpeeksi, niin minä olen niin kuin sitten luovuttanut noiden kielten kanssa. Ja ne on sitten jäänyt siihen, että mennään riman ali läpi.”

Toisen asteen opintojen aikana tapahtuu siirtymä kuntoutusjärjestelmässä lasten kuntoutuspalveluista aikuisten kuntoutuspalveluihin. 38 % (n=9) tämän selvityksen opiskelijoista oli osallistunut ammatinvalintaa tukevalle kurssille. Neljännes vastaajista (n=6) ilmoitti, etteivät he ole saaneet kuntoutuspalveluita toisen asteen opintojen aikana. Tämä luku ei välttämättä anna täydellistä kuvaa toisen asteen opiskelijoiden kuntoutuspalveluiden tilanteesta ja palveluiden saamisesta, koska kyselyyn ovat voineet jättää vastaamatta ne opiskelijat, jotka eivät ole saaneet kuntoutuspalveluita. Haastattelussa nousi esiin, että toisen asteen opintojen aikana tapahtuva siirtymä lasten kuntoutuspalveluista aikuisten kuntoutuspalveluihin tai muutto toiselle paikkakunnalle opiskelemaan, saattoi katkaista aiemman hyvän suhteen kuntoutusohjaajaan, jolloin nuori jäi pahimmassa tapauksessa kokonaan ilman kuntoutusohjaajan palveluita.

Kuntoutuspalveluita saaneet opiskelijat olivat kuitenkin kuntoutuspalveluiden laatuun enimmäkseen tyytyväisiä. Haastatteluissa nuoret kuvasivat kuntoutusohjaajan isoa merkitystä elämän kannalta. He esimerkiksi muistivat, että kuntoutusohjaaja oli voinut käydä heidän kotona jo nuoresta iästä saakka. Lisäksi he toivat esiin, kuinka kuntoutusohjaajan käynti oppilaitoksessa voi helpottaa toisen asteen opiskelijan tilannetta.

”Mä olen sitä mieltä, että sun pitää ite olla niin kuin todella aktiivinen. Että mä niin kuin heti lukion alussa, mä pyysin kuntoutusohjaajan käymään koululla. Ja sitten mä kävin erityisopettajan luona, ja sitten se sanoi mulle, että mitä jos tehtäisiin sulle tällainen erityisen tuen suunnitelma. Mä en ollut sellaisesta ikinä kuullutkaan. Ja siis tehtiin sellainen lappu, ja mä ite mietin ja just Kuuloliiton sivuilta kattelin noita, että mitä pitäisi opettajan ottaa huomioon. Että ei puhu sinne taululle päin ja istumapaikka edestä ja noita juttuja. Ja se on sitten tosi helppo, siitä ei tuu, tai ei tehdä niin suurta numeroa, kun sen lapun antaa joka kurssin alussa sille opettajalle ja sitten se on vaan siinä.”

4. JOHTOPÄÄTÖKSET

Tässä selvityksessä huonokuuloisten ja kuurojen toisen asteen opiskelijoiden kohtaamat haasteet liittyivät sekä oppimisympäristöön että ihmisiin, joiden kanssa he ovat tekemisissä opiskelujen aikana. Lisäksi rakenteellisilla tekijöillä, kuten kuntoutuspalvelujärjestelmällä, on vaikutusta toisen asteen opiskelijan tilanteen kannalta.

Selvitys paljasti, että osa huonokuuloisista ja kuuroista toisen asteen oppilaisista pärjää opinnoissaan hyvin, kun taas osalle voi kerääntyä useampia esteitä, jotka vaikuttavat opinnoista selviämiseen. Joidenkin selvityksessä mukana olevien toisen asteen opiskelijoiden opintopolku oli voinut katketa useamman kerran. Lisäksi on syytä muistaa, että on mahdollista, että kaikista syrjäytyneimmät toisen asteen huonokuuloiset ja kuurot opiskelijat eivät ole edes vastanneet kyselyyn tai osallistuneet haastatteluun.

Samaten on painotettava sitä, että tässä selvityksessä useimmat vastaajat ovat olleet puhekielellä kommunikoiivia huonokuuloisia. Viittomakielisten kuurojen toisen asteen opiskelijoiden tilanteesta tarvittaisiin tarkempaa tietoa, jotta pidemmälle meneviä päätelmiä heidän toisen asteen opintoihin liittyvistä haasteista olisi mahdollista tehdä.

Kyselyaineisto nosti esiin neljä keskeistä tulosta, joille sopivia kehittämistoimenpiteitä kannattaa selvityksen pohjalta miettiä. Ensinnäkin, toisella asteella vain harvalla opiskelijalle oli tehty mukautuksia opiskeluympäristöön tai opiskelujärjestelyihin. Toisekseen, vajaa puolet kyselyyn vastanneista oli pyrkinyt toisen asteen opintoihin joustavan valinnan kautta. Tulosten pohjalta kannattaa pohtia myös kriittisesti niitä syitä, joiden takia nuoret ovat pyrkineet toiselle asteelle joustavan valinnan kautta. Voiko esimerkiksi olla niin, että perusopetuksessa ei ole saatu riittävän hyvää pohjaa toisen asteen opintoja varten? Tässä selvityksessä tutkittavien kokemukset perusopetuksesta olivat pääasiallisesti hyviä. Joustavaan valintaan liittyvä pohdinta on tärkeää myös

sen tähden, että lainmuutosten myötä joustavasta valinnasta on luovuttu. Sen tilalle on tullut harkintaan perustuva valinta, jossa opiskelijaksi hakeutumisen perusteista puuttuvat kokonaan terveydelliset syyt.

Kolmanneksi, noin kolmannes opiskelijoista oli tyytymättömiä opettajien tietämykseen huonokuuloisuudesta ja kuuroudesta. Haastatteluaineisto vahvisti tätä näkemystä ja haastattelussa huonokuuloiset nuoret korostivat, että pitäisi löytää toimiva tapa ottaa huonokuuloisuus huomioon luokan käytännöissä (vrt. Antia 2002). Opettajien tietämyksen lisäksi myös opinto-ohjaajien tietämyksellä huonokuuloisuudesta ja kuuroudesta on vaikutusta. Tässä selvityksessä tuli esiin, että opinto-ohjaaja oli saattanut neuvoa opiskelijaa hakemaan tiettyyn oppilaitokseen sillä perustella, että vain siinä oppilaitoksessa on tietämystä huonokuuloisuudesta. Olisi tärkeää vahvistaa opinto-ohjaajien tietämystä ja kykyä nähdä huonokuuloisen ja kuuron opiskelijan vahvuudet mahdollisten rajoitteiden lisäksi.

Ylipäättään tietoisuuden lisääminen tulisi tehdä niin, ettei huonokuuloisuuden tai kuurouden huomioon ottaminen leimaa opiskelijaa negatiivisella tavalla. Eräs huonokuuloinen opiskelija esimerkiksi koki, että hänen kiusaamisensa oli alkanut siitä, kun hänet esiteltiin luokan edessä kuulovammaisena oppilaana. Vastuu huonokuuloisuuteen ja kuurouteen liittyvissä kysymyksissä vaikuttaa tämän selvityksen perusteella olevan vielä paljon toisen asteen opiskelijan harteilla (vrt. Alanen 2012). Hän voi joutua esimerkiksi säännöllisesti muistuttamaan opettajia, miten kommunikoida, jotta myös huonokuuloinen opiskelija pystyy seuraamaan opetusta.

Kyselyn neljäs keskeinen tulos koski koulupäivän jälkeistä väsymystä. Kolme neljäsosaa opiskelijoista koki itsensä erittäin tai melko useasti väsyneeksi koulupäivän jälkeen (vrt. Widberg-Palo 2012). Väsymyksen syihin pureutuvassa avokysymyksessä, opiskelijat ilmoittivat väsymyksen syiksi sekä erityisesti huonokuuloisuudesta tai kuuroudesta johtuvia syitä, esimerkiksi pinnistelyn

kuulemisen ja tulkkien kanssa että yleisiä, kaikkien opiskelijoiden väsymykseen vaikuttavia tekijöitä, kuten pitkät koulupäivät ja matkat, uniongelmat ja stressin. Huonokuuloisten ja kuurojen opiskelijoiden kohdalla kannattaa pohtia, että voiko pinnistely kuulemisen ja tulkkien kanssa lisätä entisestään stressiä ja uniongelmia? Entä onko vaarana, että syntyy väsymyksen kierre, jossa uniongelmat ja stressi lisäävät myös pinnistelyä kuulemisen tai tulkkien kanssa?

Opiskelijoista osalla on haasteita erityisesti vieraiden kielten opiskelussa. Kuuroilla opiskelijoilla myös suomen kielen opiskelu voi olla haastavaa. Joissakin kouluissa opiskelijat olivat saaneet tiettyjä vapauksia vieraiden kielten opiskelun suhteen, esimerkiksi kuuntelutehtävissä. Vieraat kielet ovat nousseet jo aiemmin esiin haasteena myös Mikä estää -selvityksessä (Kalela ym. 2003), ja olisikin hyvä pohtia laajemmin millä menetelmillä vieraiden kielten opetusta eri opetustasoilla voitaisiin kehittää huonokuuloisten ja kuurojen opiskelijoiden kannalta paremmaksi. Olisi tärkeä saada vieraiden kielten opiskelun haasteita tarkemmin selvittävä pedagoginen / didaktinen kehittämishanke, jossa voitaisiin selvittää myös perusopetuksessa opiskelevien huonokuuloisten ja kuurojen oppilaiden vieraiden kielten oppimista ja siihen liittyviä haasteita.

Huonokuuloiset ja kuurot opiskelijat ovat saaneet tukea opintoihinsa sekä perheeltä että vertaisilta. Lisäksi osa opiskelijoista nosti esiin kuntoutusohjaajan tärkeyden. Kuitenkin tuen osalta kysely paljasti, että neljännes opiskelijoista koki saavansa vain vähän tukea vanhemmilta, ystäviltä ja vertaisilta. Samaten osa opiskelijoista oli kadottanut yhteyden kuntoutusohjaajaan toisen asteen opintojen aikana, kun he olivat muuttaneet toiselle paikkakunnalle opiskelemaan tai olivat siirtyneet lasten kuntoutuspalveluista aikuisten kuntoutuspalveluihin. Suomessa eri alueilla on erilaiset resurssit kuntoutusohjauspalveluiden tuottamisessa, ja se voi näkyä suoraan myös opiskelijoiden arjessa.

Vertaistuen merkitys oli monelle opiskelijalle huomattava. Useimmat opiskelijat olivat koulunsa ainoita huonokuuloisia tai kuuroja opiskelijoita, jonka takia heille oli tärkeää, että löytyy kohtaamispaikkoja, kuten nuorten leirit, joissa voi tavata muita huonokuuloisia tai kuuroja nuoria. Osa nuorista oli kuitenkin jäänyt kokonaan ilman vertaistukea toisen asteen opintojensa aikana. Jatkossa kannattaa pohtia, millä keinoilla taataan kaikille huonokuuloisille ja kuuroille toisen asteen opiskelijoille mahdollisuus vertaistuen saamiseen ja antamiseen opintojen aikana. Toisen samassa tilanteessa olevan opiskelijan kokemuksista kuuleminen voi voimauttaa ja toimia identiteetin positiivista kasvua vahvistavana kokemuksena.

5. JATKOTOIMENPITEET

Yhdenvertaisuus ja osallisuus toisen asteen opinnoissa -hankkeessa tehty selvitys nosti tulosten lisäksi esiin huonokuuloisten ja erityisesti kuurojen nuorten tavoittamisen vaikeuden. Jatkossakin on tärkeä saada tietoa huonokuuloisten ja kuurojen lasten ja nuorten tilanteesta eri ikävaiheissa. Olisi tärkeä saada tavoitettua laajemmin huonokuuloisia ja kuuroja nuoria sekä saada heidät osallistumaan tutkimuksiin ja kertomaan kokemuksistaan. Vain saamalla ajankohtaista tietoa huonokuuloisten ja kuurojen opiskelijoiden kokemuksista, pystytään luomaan näkemys siitä, miten opiskelijoiden tilanne toisen asteen oppilaitoksissa kehittyy. Tulevaisuuden kartoituksissa ja tiedonkeruussa korostuu yhteistyö, jotta mahdollisimman kattavaa tietoa opiskelijoiden tilanteesta saadaan.

Opetushallitus on keskeinen opetusalan toimija ja sen kautta toisen asteen opiskelijoiden tavoittaminen voi olla kattavampaa. Tulevaisuudessa on tärkeää, että Opetushallitus olisi mukana mahdollisessa kartoitustyössä, jotta mahdollisimman moni toisella asteella opiskeleva huonokuuloinen ja kuuro opiskelija tavoitettaisiin. Lisäksi olisi hyvä selvittää mahdollisuudet saada säännöllistä, tilastollista tietoa toisen asteen huonokuuloisista ja kuuroista opiskelijoista ja heidän tilanteensa kehittymisestä.

On tärkeä myös puuttua opintojen viivästy miseen tai niiden keskeyttämisen uhkaan. Minkälaisilla keinoilla voidaan tehdä interventio, jos toisen asteen opiskelijan opinnot viivästyvät? Entä miten varmistetaan, että toisen asteen opinnot keskeyttänyt opiskelija ei putoa kokonaan opintojen ulkopuolelle? Voidaanko esimerkiksi etsivän nuorisotyön menetelmillä tavoittaa syrjäytymisvaarassa olevia huonokuuloisia tai kuuroja toisen asteen opiskelijoita? Voiko toisen asteen oppilaitos seurata opiskelijoiden tilannetta myös pidemmällä aikavälillä kuin oletetun opiskeluajan?

Moni huonokuuloinen ja kuuro toisen asteen opiskelija on oppilaitoksensa ainoa huonokuuloinen tai kuuro oppilas. Jatkossa olisi pohdittava, minkälaisilla keinoilla varmistetaan tietämys huonokuuloisuudesta ja kuuroudesta toisen asteen oppilaitoksissa niin, ettei vastuu huonokuuloisuuden ja kuurouden huomioimisesta ole ainoastaan opiskelijalla. Tarvetta vaikuttaa olevan toisen asteen opettajien ja peruskoulun opinto-ohjaajien täydennyskoulutukselle opiskelijoiden moninaisuuden huomioimisessa. Hankkeen tulosten pohjalta kannattaakin pohtia millä tavalla voidaan järjestää sellaista täydennyskoulutusta, jossa toisen asteen opettajat saisivat tietoa myös huonokuuloisuudesta ja kuuroudesta sekä miten ottaa ne huomioon luokassa ja opetusjärjestelyissä. Olisi tärkeää, että huonokuuloinen tai kuuro toisen asteen opiskelija saisi tarvitsemansa (pedagogisen) tuen oppilaitoksesta.

”Mulla on tähän sellainen ehdotus, että kun koulu saa tietää, että on tulossa kuulovammaisia oppilaita, niin pitäisi opettajankokouksen, johon nää kuulovammaiset oppilaat tulisi. Niin kaikki opettajat näkisi kerralla, miten homma toimii ja mikä on ongelma. Niin sitten ei tarvii joka kerta käydä eri luokissa, että tämmöistä asiaa”

Opettajille suunnatun täydennyskoulutuksen osalta kannattaa pohtia, että onko huonokuuloisia ja kuuroja nuoria mahdollista käyttää kokemuskouluttajina koulutuksessa. Kokemuskouluttajatyypistä toimintaa on kehuttu siitä, että sen avulla asiat jäävät paremmin mieleen kuin perinteisenä pelkästään luentotyyppisenä koulutuksena.

Yhdenvertaisuussuunnittelu olisi yksi hyvä keino saada tietoa huonokuuloisuudesta ja kuuroudesta oppilaitoksen arkeen. Suunnittelun hyvänä puolena olisi se, että silloin huonokuuloisuus ja kuurous otettaisiin huomioon osana opiskelijoiden monimuotoisuutta eikä sitä tuotaisi korostuneesti esiin yksilöllisenä ongelmana, vaan asiana, johon meidän kaikkien on mahdollista vaikuttaa. Sisäasianministeriö on vuonna 2013 julkaissut yhdenvertaisuussuunnittelun oppaan oppilaitoksille.

LÄHTEET

Alanen, Tapani (2012) Huonokuuloisten, kuurojen ja kuulonäkövammaisten lasten ja nuorten arjen haasteita kartoittava selvityshanke. Kuurojen palvelusäätiö.

Antia, S.D., Stinson, M.S, Gaustad, M.G. (2002) Developing membership in the education of deaf and hard-of-hearing students in inclusive settings. *Journal of Deaf Studies and Deaf education* 7 (3), 214-229.

Antonson, S., Danermark, B. & Lundström, I. (2006) Importance of Social Support for Hard-of-Hearing Students in pursuing their "Educational Careers". *Scandinavian Journal of Disability Research*, 8 (4), 179-197.

Asbjørnslett, Mona; Helseth, Sølvi; Engelsrud, Gunn (2013). 'Being an ordinary kid' – demands of everyday life when labelled with disability. *Scandinavian Journal of Disability Research*.

Cornwall, Andrea & Jewkes, Rachel (1995) What is participatory research? *Social science and medicine*, 41 (12), 1667-1676.

Guardino & Antia (2012) Modifying the Classroom Environment to Increase Engagement and Decrease Disruption with Students Who Are Deaf or Hard of Hearing. *Journal of Deaf Studies and Deaf education*, 17 (4)

Hanisch, Halvor (2013): Psycho-emotional disablism: a differentiated process. *Scandinavian Journal of Disability research*.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. (2004) Tutkimushaastattelu – Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.

Højberg, Ann-Lisbeth & Jeppesen, Jorgen (2012) Examining the effect of networks for students with special educational needs. *Scandinavian Journal of Disability Research* 14 (2), 126-147.

Kalela E., Koivisto H., Köyste A. & Virtanen S. (2003) Huonokuuloinen korkeakouluopiskelija – käytänteitä ja kokemuksia. Helsinki: Kuulonhuoltoliitto ry.

Martikainen, Liisa & Rainò, Päivi (2014, painossa). Sisäkorvaistutettakäyttävien lasten ja nuorten kuntoutus- ja tulkkauspalvelujen toteutuminen ja tulevaisuuden tarve. Sosiaali- ja terveys- turvan selosteita. Helsinki: Kansaneläkelaitos.

Myklebust, Jon Olav (2012) The transition to adulthood for vulnerable youth. *Scandinavian Journal of Disability Research* 14 (4), 358-374.

Rekkedal, Ann Mette (2012) Assistive Hearing Technologies Among Students With Hearing Impairment: Factors That Promote Satisfaction. *Journal of Deaf Studies and Deaf education*, 17 (4)

Rekkedal, Ann Mette (2013) Teachers' use of assistive listening devices in inclusive schools. *Scandinavian Journal of Disability Research*

Seilola, Irja (2012) Huonokuuloisten, puhetta käyttävien lasten ja nuorten ajatuksia hyvinvoinnistaan. Teoksessa Johanna, Kiili & Kirsi Pollari (toim.) Hei kato mua! Vuorovaikutus ja hyvinvointi kuurojen ja huonokuuloisten lasten elämässä. Lapsiasianvaltuutetun toimiston julkaisu 2012:3.

Spencer, L.J., Tomblin, J.B. & Gantz, B.J. (2012) Growing Up With a Cochlear Implant: Education, Vocation, and Affiliation. *Journal of Deaf Studies and Deaf education*, 17 (4)

Thomas, Carol (2007) *Female forms. Experiencing and understanding disability*. Open University Press, Buckinham.

Widberg-Palo, Maarit (2012) Hei kato mua! Viittomakielisten ja viittomakieltä käyttävien lasten hyvinvointi ja oikeuksien toteutuminen Suomessa. Teoksessa Johanna, Kiili & Kirsi Pollari (toim.) *Hei kato mua! Vuorovaikutus ja hyvinvointi kuurojen ja huonokuuloisten lasten elämässä*. Lapsiasianvaltuutetun toimiston julkaisu 2012:3.

Wolters, N, Knoors, H., Cillessen, A.H.N. & Verhoeven, L. (2012) Impact of Peer and Teacher Relations on Deaf Early Adolescents' Well-being: Comparisons Before and After a Major School Transition. *Journal of Deaf Studies and Deaf education*, 17 (4)